

Consolidatie, macht en veranderlijke opbrengsten

Jos Blommaert en Bart Kamp

SAMENVATTING Met ingang van het boekjaar 2014 moeten in de Europese Unie IFRS 10 en IFRS 12 worden toegepast. IFRS 10 'Geconsolideerde jaarrekening' vervangt de bepalingen uit IAS 27 'Geconsolideerde en enkelvoudige jaarrekening' en SIC-12 'Consolidatie - special purpose entities'. Als onderdeel van deze herziening zijn ook de bepalingen voor de toelichting aangepast. Dit heeft geleid tot IFRS 12 'Toelichting op belangen in andere entiteiten'. IFRS 12 bevat uitgebreide voorschriften die moeten leiden tot meer inzicht in de risico's en financiële effecten van belangen in dochtermaatschappijen, joint ventures, geassocieerde deelnemingen en gestructureerde entiteiten.

In deze bijdrage wordt verslag gedaan van een onderzoek naar de implementatie van IFRS 10 en IFRS 12 in de jaarrekening over 2014 van 50 beurgenoteerde ondernemingen. In de onderzochte jaarrekeningen blijkt dat de invoering van IFRS 10 veelal geen of beperkte invloed heeft op de samenstelling van de gerapporteerde consolidatiekring en op het vermogen en resultaat. De toelichting over de interne structuur, minderheidsbelangen en de overwegingen om vast te stellen of er sprake is van control, is in de onderzochte jaarrekeningen vaak beperkt. Niet-geconsolideerde gestructureerde entiteiten komen niet vaak voor en de informatie is vaak technisch van aard.

RELEVANTIE VOOR DE PRAKTIJK Ondernemingen die al dan niet in de consolidatie worden betrokken, hebben belangrijke invloed op het in de jaarrekening getoonde vermogen en resultaat. Daarom zijn, zowel voor opstellers, controleurs als gebruikers de nieuwe consolidatievoorschriften van belang. De bepalingen en toelichtingsvereisten zijn ingrijpend gewijzigd en inzicht in hoe in de praktijk hiermee wordt omgegaan kan richtinggevend zijn voor een verdere harmonisatie van de verslaggeving.

1 Inleiding

De geconsolideerde balans en winst-en-verliesrekening zijn belangrijke overzichten met informatie over de financiële positie en het resultaat van een organisatie. Het samenstellen van deze overzichten is een omvangrijk aggregatieproces waarbij in de laatste fase de enkelvoudige balansen en winst-en-verliesrekeningen van

twee of meer afzonderlijke entiteiten op een bepaalde wijze worden samengevoegd. In plaats van twee of meer afzonderlijke jaarrekeningen, kan men dan volstaan met het bestuderen van één enkele jaarrekening.

Welke bedrijven al dan niet in de consolidatie worden betrokken, heeft grote invloed op de omvang van de in de geconsolideerde jaarrekening getoonde activa, passiva, opbrengsten en kosten. In IFRS 10 Geconsolideerde jaarrekening is geregeld dat dit moet gebeuren op basis van 'control'. Het begrip 'control' heeft in deze standaard een nieuwe invulling gekregen. Volgens de nieuwe definitie dient consolidatie plaats te vinden wanneer er macht is over een onderneming, daarbij veranderlijke opbrengsten worden genoten en er een relatie is tussen die macht en veranderlijke opbrengsten.

IFRS 10 vervangt de bepalingen uit IAS 27 'Geconsolideerde en enkelvoudige jaarrekening' en SIC-12 'Consolidatie - special purpose entities'. IAS 27 behandelt nu alleen nog de enkelvoudige jaarrekening. Men beoogt met deze nieuwe voorschriften de inconsistentie weg te nemen tussen IAS 27 en SIC 12. Het begrip control uit IAS 27 is namelijk gebaseerd op formele zeggenschap en dat van SIC 12 op 'risks and rewards'. Een van de doelstellingen van IFRS 10 is om deze twee uitgangspunten te integreren tot één definitie voor control.

De invoering van IFRS 10 en de aanpassing van de overige standaarden is met de nodige horten en stoten gegaan. IFRS 10, met als ingangsdatum 1 januari 2013, werd in mei 2011 door de IASB vastgesteld. De EU had echter meer tijd nodig en stelde de toepassing pas verplicht voor boekjaren die beginnen op of na 1 januari 2014. In juni 2012, dus nog voor de verplichte invoering, werd IFRS 10 gewijzigd in verband met een toelichting op de overgangsbepalingen. In oktober 2012 volgde een alternatieve verwerking bij beleggingsentiteiten en deze aanpassing werd in december 2014 aangevuld met een nadere uitleg. Ook bleken enkele nieuwe voorschriften van IFRS 10 in strijd te zijn met de uitgangspunten van IAS 28. Dit heeft geleid tot een aanpassing in september 2014¹.

Als onderdeel van de herziening van de consolidatievoorschriften heeft ook een aanpassing plaatsgevon-

den van de voorschriften voor de toelichting op belangen in andere ondernemingen. Dit heeft geleid tot IFRS 12 'Toelichting op belangen in andere entiteiten'. Deze standaard bevat voorschriften voor ondernemingen die onder IFRS 10, IFRS 11 (joint arrangements) en IAS 28 vallen. Men wil met deze nieuwe voorschriften meer transparantie bereiken over de toelichting op belangen in dochtermaatschappijen, joint ventures, geassocieerde deelnemingen en gestructureerde entiteiten². De bepalingen moeten leiden tot meer inzicht in de risico's die zijn verbonden aan deze belangen en de effecten op de financiële positie, financiële resultaten en kasstromen. De toelichtingseisen hebben betrekking op onder meer de overwegingen die bepalend zijn voor de vraag of er wel of geen control is, de veranderingen in zeggenschapsverhoudingen, en de financiële, of andere steun aan gestructureerde entiteiten.

IFRS 12 is dus als het ware de toelichtingsparagraaf bij de standaarden IFRS 10 en 11, en IAS 28. IAS 27 heeft betrekking op de enkelvoudige jaarrekening en heeft een eigen onderdeel met toelichtingsvereisten. Daardoor is IFRS 12 in principe niet van toepassing op de enkelvoudige jaarrekening, hoewel voor beleggingsentiteiten naar IFRS 12 wordt verwezen. IFRS 12 is nadrukkelijk niet als checklist bedoeld. Indien de informatie op grond van IFRS 12 niet volstaat om het hiervoor beschreven doel te verwezenlijken, moet een onderneming alle aanvullende informatie verschaffen die noodzakelijk is om dat doel te realiseren. Ook de mate van detaillering vergt oordeelsvorming. De onderneming moet de informatie zodanig samenvoegen of opsplitsen dat nuttige informatie niet wordt versluierd doordat deze is opgenomen temidden van een grote hoeveelheid onbeduidende details of doordat posten zijn samengevoegd die verschillende kenmerken hebben. IFRS 12 is ingedeeld naar belangen in:

- dochterondernemingen;
- geassocieerde deelnemingen en joint arrangements; en
- niet-geconsolideerde gestructureerde entiteiten.

Hoewel dochterondernemingen in principe worden geconsolideerd, geldt voor beleggingsentiteiten een uitzondering. In plaats van consolidatie worden beleggingsentiteiten gewaardeerd tegen reële waarde met waardeveranderingen in de winst-en-verliesrekening. De reden voor deze uitzondering is dat waardering tegen en toelichting op de reële waarde van beleggingen voor beleggingsentiteiten essentieel is, ook als het dochterondernemingen betreft (IFRS 10 BC215-221). IFRS 12 verlangt dan enerzijds toelichting over de status als beleggingsentiteit – mede omdat de afgrenzing wanneer wel of niet sprake is van een beleggingsentiteit oordeelsvorming kan vergen – en anderzijds toelichtingen over de dochterondernemingen waarin wordt belegd. Ook hier wordt met name aandacht gevraagd

voor financiële steun die de groep al dan niet verplicht verleent aan dergelijke entiteiten.

Eind 2012 zijn de nieuwe standaarden door de Europese Unie goedgekeurd (Publicatieblad 29 december 2012) en met ingang van het boekjaar 2014 moeten ze in de Europese Unie worden toegepast. In deze bijdrage worden de resultaten beschreven van een onderzoek naar de eerste toepassing van IFRS 10 en 12 in de jaarverslaggeving over 2014. Daarbij wordt in paragraaf 2 ingegaan op de achtergronden en regelgeving van IFRS 10 en worden in paragraaf 3 de uitkomsten beschreven van een empirisch onderzoek naar de eerste toepassing. Daarna wordt ingegaan op IFRS 12. In paragraaf 4 wordt aandacht besteed aan de toelichting op de samenstelling van de groep en in paragraaf 5 aan de samengevatte financiële informatie in de toelichting. Aan gestructureerde entiteiten wordt in paragraaf 6 apart aandacht besteed. Voor een onderzoek naar de eerste toepassing van IFRS 11 in de jaarverslaggeving over 2014 wordt verwezen naar De Feijter en Van der Tas (2015; dit themanummer).

De onderzoekspopulatie bestaat uit de jaarrekeningen van 50 beursgenoteerde ondernemingen. Een overzicht van die jaarrekeningen is opgenomen in de bijlage van dit artikel. In de onderzochte dataset komen enkele vastgoedfondsen voor: Unibail-Rodamco, Eurocommercial Properties, Vastned, NSI en Wereldhave. Het is niet ongebruikelijk dat vastgoedbeleggingen worden aangehouden in afzonderlijke rechtspersonen ('shell companies'). Dat roept de vraag op of dergelijke belangen dochtermaatschappijen zijn, en dus de speciale bepalingen van IFRS 10 voor beleggingsentiteiten hier gelden. Geen van de genoemde vastgoedfondsen beschouwt zich echter expliciet als een dergelijke beleggingsentiteit conform IFRS 10.

2 Een nieuw control-begrip: achtergronden en regelgeving

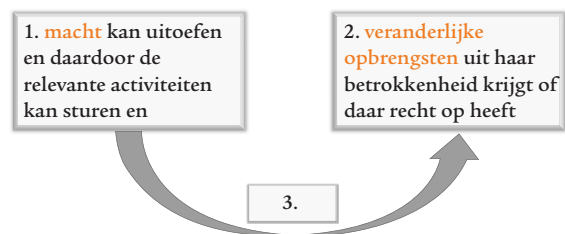
Om vast te stellen of een onderneming moet consolideren is het van belang of die onderneming effectieve beleidsbepalende invloed (control) kan uitoefenen over een of meer andere ondernemingen. Dit geldt zowel onder de oude voorschriften van IAS 27 als onder de nieuwe voorschriften van IFRS 10. Echter, onder IFRS 10 is het control-begrip aangescherpt en zijn nieuwe definities opgenomen. Volgens IFRS 10 is er sprake van control wanneer een onderneming:

- macht kan uitoefenen over een andere onderneming en daardoor doorlopend de relevante activiteiten van die onderneming kan sturen,
- veranderlijke opbrengsten uit haar betrokkenheid bij die onderneming krijgt of daar recht op heeft, en
- de mogelijkheid heeft op basis van macht de hoogte van die veranderlijke opbrengsten te beïnvloeden.

Het gaat bij control dus om (1) macht, (2) veranderlijke opbrengsten en (3) een relatie tussen macht en die opbrengsten. In figuur 1 wordt dat geïllustreerd.

Figuur 1 Control

Control = wanneer een onderneming

Deze criteria worden in de standaard toegelicht en in de toepassingsleidraad uitgebreid van voorbeelden voorzien. Opmerkelijk is dat, in vergelijking met andere IFRSs, de voorschriften van IFRS 10 relatief beperkt zijn (ongeveer 2.000 woorden) en de toepassingsleidraad nogal omvangrijk is (ongeveer 15.000 woorden).

Er is sprake van macht wanneer een onderneming zodanige invloed kan uitoefenen op een andere onderneming dat zij de relevante activiteiten daarvan kan sturen.

Relevante activiteiten zijn activiteiten die een belangrijke invloed hebben op de omvang van de veranderlijke opbrengsten.

De rechten waarop macht is gebaseerd, kunnen verschillen en bij de beoordeling moeten alle feiten en omstandigheden in aanmerking worden genomen. Soms is macht gemakkelijk vast te stellen, zoals macht die direct en uitsluitend is gebaseerd op stemgerechtigde aandelen. In een aantal gevallen is dat moeilijker en moet met meer dan één factor rekening worden gehouden. In IFRS 10-B15 zijn de volgende voorbeelden opgenomen van rechten die macht kunnen geven:

- rechten in de vorm van stemrechten of potentiële stemrechten;
- het recht om managers die op sleutelposities relevante activiteiten kunnen sturen, te benoemen, herbenoemen of ontslaan;
- het recht om managers van een andere onderneming die de relevante activiteiten stuurt, te benoemen of ontslaan;
- het recht transacties ten gunste van de onderneming aan te gaan, of een veto te stellen aan veranderingen in transacties, en
- andere rechten die de mogelijkheid bieden de relevante activiteiten te sturen, zoals besluitvormingsrechten.

Een onderneming die over de mogelijkheid beschikt de relevante activiteiten te sturen, heeft zelfs macht ook als zij haar rechten om te sturen nog moet laten gelden.

Veranderlijke opbrengsten worden ruim gedefinieerd en kunnen zowel positief als negatief zijn. Ze omvatten naast dividenden ook andere voordelen, zoals rente, belastingbesparingen en gebruik van activa. IFRS 10.B.57 geeft een opsomming met voorbeelden van variabele opbrengsten:

- dividenden, andere uitkeringen van economische voordelen (b.v. rente van obligaties) en veranderingen in de waarde van de deelneming;
- beloning voor het verlenen van beheersdiensten met betrekking tot de activa en verplichtingen, vergoedingen en blootstelling aan verliezen door het verschaffen van krediet of liquiditeitssteun, resterende belangen in de activa en verplichtingen bij liquidatie, belastingvoordelen en toegang tot toekomstige liquiditeit;
- opbrengsten die niet beschikbaar zijn voor andere houders van belangen. Een onderneming kan zijn activa bijvoorbeeld in combinatie met de activa van de deelneming gebruiken om schaalvoordelen en kostenbesparingen te verwezenlijken, of het verkrijgen van schaarse producten, of het verwerven van toegang tot bedrijfseigen kennis of het beperken van bepaalde activiteiten of activa met het oog op het verhogen van de waarde van zijn andere activa.

De IFRS-interpretatie van veranderlijke opbrengsten is zo ruim, dat vrijwel alle opbrengsten als variabel kunnen worden beschouwd. Ons inziens voegt de term 'veranderlijk' daarom weinig toe aan het criterium dat er sprake moet zijn van een blootstelling aan economische risico's, zoals de 'risks and rewards', die voorheen in SIC-12 een rol speelden. Wij vermoeden dat de term 'veranderlijke opbrengsten' voornamelijk een synoniem is voor de oude term "risks (= 'veranderlijke') and rewards (= 'opbrengsten')". Naar onze mening zijn de nieuwe bewoordingen minder duidelijk.

Een onderneming heeft control als er sprake is van macht en als de onderneming tevens de mogelijkheid bezit om met die macht de veranderlijke opbrengsten te beïnvloeden. Er moet dus sprake zijn van een link tussen macht en veranderlijke opbrengsten. Een voorbeeld van het ontbreken van die link doet zich voor bij 'agenten'. Een agent is een partij die voornamelijk belast is om te handelen voor rekening en ten behoeve van een andere partij (de principaal). Een agent heeft daarom geen control over de deelneming bij het uitoefenen van zijn macht en zal dus niet consolideren. De principaal moet control beoordelen op de gedelegeerde besluitvorming. De verhouding tussen agent en principaal komt met name voor bij beleggingsfondsen waar fondsbeheerders als agenten voor rekening van beleggers het beleggingsbeleid uitvoeren. IFRS 10 volgt een 'substance-over-form'-benadering, waarbij het niet alleen gaat om een meerderheid van stemgerechtigde aandelen. Zo is het mogelijk dat bij

een belang van bijvoorbeeld 46% moet worden geconsolideerd omdat de overige stemrechten verdeeld zijn over een groot aantal andere aandeelhouders waarbij ieder van de andere aandeelhouders maar een klein deel van de stemrechten heeft. Maar zo is het ook mogelijk dat er bij een belang met 46% geen sprake is van control. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer de overige stemrechten in handen zijn van drie verschillende partijen die elk 18% van de stemgerechtigde aandelen bezitten en er verder geen mogelijkheden zijn om de relevante activiteiten aan te sturen.

In het kader van de 'substance over form'-benadering maakt IFRS 10 bij zeggenschapsrechten een onderscheid tussen 'substantive rights' en 'protective rights'. Volgens IFRS 10 AG22 is een recht 'substantive' als de houder ervan over de praktische mogelijkheid beschikt dat recht uit te oefenen. Het moet dus meer zijn dan een 'papieren' recht waarvan in de praktijk feitelijk geen gebruik zal worden gemaakt. Protective rights zijn rechten die bedoeld zijn om de belangen te beschermen van de partij die deze rechten bezit, zonder die partij *macht* te geven over de onderneming waaraan die rechten gerelateerd zijn. Protective rights blijven daarom buiten beschouwing bij de beoordeling welke partij macht heeft over de entiteit. IFRS 10 noemt als voorbeelden hiervan:

- het recht van een financier om een leningnemer beperkingen op te leggen ten aanzien van het ondernemen van activiteiten die het kredietrisico van de leningnemer aanzienlijk zouden kunnen beïnvloeden ten nadele van de financier;
- het recht van een partij met een belang zonder overheersende zeggenschap in een deelneming om in te stemmen met grotere investeringsuitgaven dan die welke in het kader van de normale bedrijfsvoering zijn vereist, of met de uitgifte van eigenvermogens- of schuldinstrumenten;
- het recht van een financier om de activa van een leningnemer in beslag te nemen als de leningnemer er niet in slaagt aan de terugbetalingsvoorwaarden van de lening te voldoen.

Tabel 1 Eerste toepassing van IFRS 10

	n	%	n	%
Eerste toepassing in jaarrekening 2014			33	66%
Zonder of geen materiële invloed op consolidatiekring	32	97%		
Met materiële invloed op consolidatiekring	1	3%		
Eerste toepassing in jaarrekening 2013			16	32%
Zonder of geen materiële invloed op consolidatiekring	16	100%		
Geen vermelding van eerste toepassing in jaarrekening 2014 of 2013	1		1	2%
Totaal	50		50	100%

Ook opties op aandelen tellen mee in de beoordeling of er sprake is van control wanneer de moedermaatschappij de mogelijkheid heeft om deze rechten daadwerkelijk en zonder belemmering van anderen uit te voeren. Dit betekent dat, zodra belangrijke beslissingen worden genomen, de opties onmiddellijk moeten kunnen worden uitgeoefend.

Control kan dus uit een veelheid van factoren volgen. Aangezien de classificatie van belangen met betrekking tot control of invloed van betekenis soms oordeelsvorming vergt, moet informatie worden verstrekt over deze beoordeling en de gebruikte veronderstellingen. IFRS 12 geeft als voorbeelden:

- het hebben van zeggenschap over een andere onderneming, ook bij minder dan de helft van de stemrechten in de andere onderneming;
- het ontbreken van zeggenschap over een andere onderneming, ook al houdt de onderneming meer dan de helft van de stemrechten in de andere onderneming;
- het hebben van invloed van betekenis als de stemrechten toch minder zijn dan 20%, zijnde de grens waar IAS 28 een weerlegbaar vermoeden van invloed van betekenis kent;
- of de onderneming een agent of principaal is.

3 Een nieuw control-begrip: empirisch onderzoek

De voorschriften van IFRS 10 zijn gebaseerd op het aansturen van de relevante activiteiten van een onderneming, terwijl de oude voorschriften zijn gebaseerd op het bepalen van het operationele en financiële beleid. Door deze verschillen in benadering is het mogelijk dat met de invoering van IFRS 10 de consolidatiekring verandert. In de onderzochte jaarrekeningen van 50 beursfondsen (zie bijlage 1), blijken de gerapporteerde verschillen relatief beperkt te zijn (zie tabel 1).

Van de onderzochte jaarrekeningen over 2014 wordt in 33 gevallen (66%) gemeld dat men voor het eerst IFRS 10 toepast. De invloed op de consolidatiekring en het vermogen en resultaat is daarbij veelal beperkt of afwezig. Dit wordt aangegeven door te stellen dat 'The application of IFRS 10 has no significant effect on the Group's consolidated financial statements', 'Toepassing van deze standaard heeft geen impact op de consolidatiekring' of vergelijkbare bewoordingen. In één van de onderzochte jaarrekeningen over 2014 wordt aangegeven dat de invoering van IFRS 10 wel invloed heeft op de financiële positie, omdat verschillende investment funds moeten worden geconsolideerd (Delta Lloyd, Annual Report 2014, p. 132). Dit wordt uitgebreid toegelicht. Het effect op het totale vermogen in 2013 bedraagt €3.340,4 miljoen. Voor de omzet en het resultaat is dit respectievelijk €499,8 en €19,5 miljoen (Delta Lloyd, Annual Report 2014, p. 136). Procentu-

eel gaat het om 4% van het balanstotaal en 8,3% respectievelijk 8,8% van de omzet en het resultaat in 2013. Opmerkelijk is dat in jaarrekeningen bij de overgang op IFRS 10 de bewoordingen voor de consolidatiekring in acht gevallen niet zijn aangepast aan de nieuwe voorschriften. Er wordt gesteld dat er sprake is van control wanneer men beschikt over 'the power to govern the financial and operating policies of another entity so as to obtain benefits from its activities', of men hanteert vergelijkbare bewoordingen uit de oude voorschriften.

In twee van de onderzochte jaarrekeningen wordt in de jaarrekening over 2014 nadrukkelijk aangegeven dat men reeds in 2013 is overgestapt op IFRS 10. In 15 van de onderzochte jaarrekeningen over 2014 wordt niet expliciet aangegeven of IFRS 10 voor het eerst wordt toegepast. Mogelijk gaat het hierbij om ondernemingen die reeds eerder IFRS 10 hebben geïmplementeerd. Immers, met ingang van het boekjaar 2014 moet men in de Europese Unie IFRS 10 toepassen, maar eerdere toepassing is toegestaan. Van deze ondernemingen zijn tevens de jaarrekeningen over 2013 onderzocht en in 14 gevallen is geconstateerd dat men inderdaad IFRS 10 in dat jaar heeft ingevoerd. In één jaarrekening ontbreekt dergelijke infor-

matie. In die jaarrekening wordt gesteld dat de 'Consolidated Financial Statements, prepared for statutory purposes, have been prepared in accordance with IFRS-EU.' Er wordt geen melding gemaakt van de implementatie van IFRS 10 en subsidiarities worden gedefinieerd als entiteiten waarover de onderneming 'has the power to govern financial and operating policies generally accompanying a shareholding of more than 50 percent of the voting rights'. Bij geen van de ondernemingen die in de jaarrekening 2013 overgingen naar IFRS 10 was er een (materieel) effect op vermogen en resultaat.

Een duidelijke toelichting op de invoering van IFRS 10 is opgenomen in de jaarrekening van ING (zie figuur 2). De uiteenzetting en de (gedeeltelijke) tabel waarin de invloed van IFRS 10 op de jaarrekening wordt aangegeven, kan dan ook als 'best practice' worden beschouwd.

4 Toelichting op de samenstelling van de groep

Eén van de eerste toelichtingspunten die IFRS 12 noemt inzake dochterondernemingen, is informatieverstrekking over de samenstelling van de groep. De standaard geeft geen nadere duiding van deze bepaling. De achtergrond is dat een geconsolideerde jaarrekening vermogen, resultaat en kasstromen weer-

Figuur 2 Best practice toelichting eerste toepassing: ING Group Annual Report 2014, p. 109

IFRS 10 'Consolidated Financial Statements'

IFRS 10 'Consolidated Financial Statements' introduced amendments to the criteria for consolidation. Similar to the requirements that were applicable until the end of 2013, all entities controlled by ING Group are included in the consolidated annual accounts. However, IFRS 10 redefines control as being exposed to variable returns and having the ability to affect those returns through power over the investee. The requirements in IFRS 10 are generally similar to the policies and interpretations that ING Group applied and, therefore, the impact of implementing IFRS 10 was not significant. The implementation of IFRS 10 has no impact on Shareholders' equity, Net result and/or Other comprehensive income. The impact of IFRS 10 is included in the tables below.

Changes in accounting policies in 2014: Impact on the balance sheet

	2013	2012
Total Shareholders' equity (before change in accounting policy)	45,941	51,771
Japan Closed Block VA		
Change in Insurance and investment contracts	-219	-630
Impact before tax	-219	-630
Tax effect	54	156
<i>Impact on Shareholders' equity</i>	-165	-474
IFRS 10		
Assets held for sale	1,213	
Financial assets at fair value through profit and loss		1,350
Liabilities held for sale	702	
Other liabilities		788
Minority interest	511	562
<i>IFRS 10 Impact on Shareholders' equity</i>	0	0

geeft als ware de groep één entiteit. Daarbij blijven de juridische grenzen tussen de groepsmaatschappijen buiten beschouwing. Toch kunnen deze juridische grenzen de doorstroom van middelen binnen de groep en richting aandeelhouders beïnvloeden. Daarom kan informatie over de (juridische) samenstelling van de groep belangrijk zijn. Hoewel de structuur grotendeels gelijk zou kunnen lopen met de indeling van operationele segmenten, geeft de informatie op grond van IFRS 8 geen inzicht in de juridische structuur, zodat IFRS 12 hier aanvullende informatie vraagt.

Bij gebrek aan nadere guidance wordt in de literatuur (zie bijvoorbeeld EY, 2015) de suggestie gedaan om de samenstelling van de groep te illustreren met een organigram. In de onderzochte dataset nemen drie ondernemingen een organigram op (waaronder BinckBank, zie figuur 3), terwijl twee andere ondernemingen enige details geven over welke holdings welke belangen in groepsmaatschappijen houden. Daarmee wordt een globaal beeld gegeven via welke route vermogen vanuit de bedrijfsactiviteiten naar de topholding kan vloeien. Bij andere ondernemingen is deze toelichting meestal beperkt tot een lijst van (belangrijke) dochterondernemingen. Daarbij geven tien ondernemingen aan bij welk operationeel segment iedere dochteronderneming hoort. Bij 25 ondernemingen wordt slechts het land van vestiging vermeld. Bij tien ondernemingen is geen informatie over de samenstelling van de groep opgenomen. Zie tabel 2.

Tabel 2 Informatie over de samenstelling van de groep

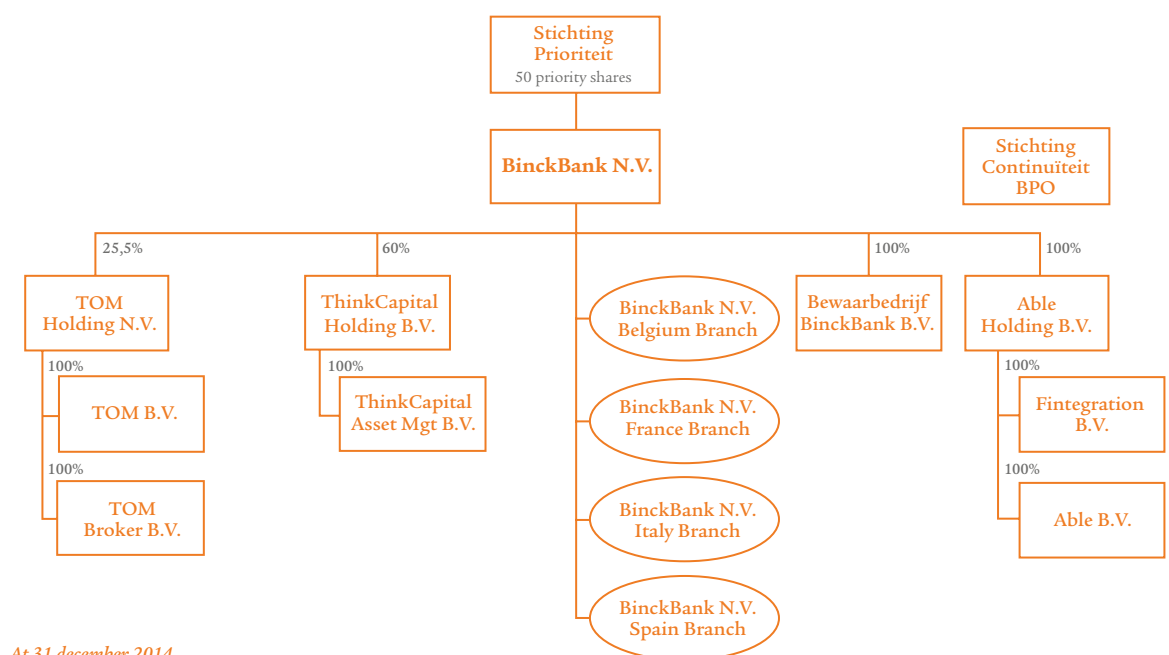
	n	%
Organigram of schema waaruit de juridische entiteiten blijken	3	6%
Lijst van (belangrijke) dochterondernemingen per segment	12	24%
Lijst van (belangrijke) dochterondernemingen met land-aanduiding	25	50%
Geen informatie	10	20%
Totaal	50	100%

In de meeste jaarrekeningen zijn lijsten opgenomen met daarin de (belangrijkste) geconsolideerde rechtspersonen. Twee ondernemingen verwijzen naar een bij het Handelsregister gedeponeerde lijst van groepsmaatschappijen. Hoewel dit op basis van artikel 2:379 lid 5 BW is toegestaan, kan deze bepaling ons inziens niet worden gebruikt als vrijstelling voor deze toelichting onder IFRS 12.

Bij zes ondernemingen (12%) bevinden zich in die lijst belangen van 50% of minder.

Air France KLM presenteert een uitgebreide lijst van dochterondernemingen met twee kolommen “% interest” en “% control”. In figuur 4 is een klein deel van deze lijst opgenomen. Hoewel niet expliciet uitgelegd, lijkt met “% interest” te worden bedoeld het financieel belang en met “% control” de stemrechten op aandelen. In de lijst komen veel dochterondernemingen voor waar deze percentages onderling verschillen. Regelmatig is het “% control” lager dan 50%. Kennelijk zijn er dan dus andere omstandigheden die toch tot control in de zin van IFRS 10 leiden.

Figuur 3 Best practice weergave samenstelling van de groep: BinckBank, Annual report 2014, p. 108

Net als bij de andere vijf ondernemingen ontbreekt echter een nadere toelichting waarom hier toch zeggenschap is. Opmerkelijk is dat bij de financiële instellingen binnen de dataset dergelijke belangen niet worden genoemd, terwijl toch juist de financiële sector bekend staat om het gebruik van gestructureerde entiteiten waar de zeggenschap niet direct samenhangt met het gehouden kapitaalbelang. Kennelijk is het financiële belang van dergelijke verhoudingen niet zodanig dat dit onder IFRS 12 tot een uitdrukkelijke toelichting noopt.

Een post die typisch samenhangt met de uitkering van vermogen binnen de groep is de wettelijke reserve deelnemingen. Binnen de onderzochte dataset komt die voor bij 18 ondernemingen (36%). De omvang ten opzichte van het eigen vermogen is meestal beperkt tot enkele procenten, maar soms materieel (27% bij SBM).

Overige informatie over beperkingen van vermogensoverdrachten binnen de groep is met de opzet van dit onderzoek niet goed te vinden. Onze algemene indruk is dat dergelijke informatie niet (stelselmatig) wordt gegeven.

In de praktijk bestaat een grote verscheidenheid van rechten, zodat het onderscheid tussen protective rights en substantive rights oordeelsvorming kan vergen. De jaarrekeningen in de dataset zijn elektronisch gescand op het voorkomen van het woord 'protective'. Geen van de gevonden treffers heeft betrekking op de beoorde-

ling van de vraag of een entiteit tot de consolidatiekring behoort. Dit suggereert dat deze beoordeling van rechten in de praktijk niet tot de meest kritische aspecten behoort.

Een ander begrip dat onder IFRS 10 meer nadruk heeft gekregen is 'de facto control'. Een investeerder die geen meerderheid van de stemrechten bezit, kan toch door de overige omstandigheden de praktische mogelijkheid hebben om de relevante activiteiten eenzijdig te sturen. Zoals reeds is aangegeven, is het mogelijk dat een onderneming 46% van de stemrechten heeft, terwijl de overige stemrechten zijn verdeeld over een veelheid van partijen, waarbij de ervaring en ook de verwachting is dat slechts een kleine fractie van deze stemgerechtigden de algemene vergadering van aandeelhouders bijwoont. Hoewel 46% formeel geen meerderheid is, zal *de facto* de besluitvorming hier toch door de investeerder worden beheerst. Daarmee heeft deze investeerder macht over de entiteit, en zal dus consolideren.

In de onderzochte dataset wordt één maal gerefereerd aan de facto control, waarbij wordt aangegeven dat dit een van de aspecten is waar belangrijke oordeelsvorming nodig was ("judgements made in applying accounting policies that have the most significant effect on the amounts recognised in the consolidated financial statements"). Dit betreft een 49%-belang waarbij de conclusie is dat geen sprake is van een dochteronderneming, maar van een geassocieerde deelneming.

Figuur 4 "Interest" versus "control" bij dochterondernemingen: Air France KLM, Annual financial report 2014, p. 97 (deel van de lijst)

41.1 Consolidated entities

Entity	Country	Segment	% interest	% control
AIR FRANCE SA	France	Multisegrirent	100	100
KONINKLIJKE LUCHTVAART MAATSCHAPPIJ N.V.	Netherlands	Multisegrnent	99	49
MARTINAIR HOLLAND N.V.	Netherlands	Multisegrnent	99	49
AIR FRANCE GROUND HANDLING INDIA PVT LTD	India	Passenger	51	51
HOP! AIRLINAIR	France	Passenger	100	100
BLUE LINK	France	Passenger	100	100
BLUE LINK INTERNATIONAL	France	Passenger	100	100
BLUE LINK INTERNATIONAL AUSTRALIA	Australia	Passenger	100	100
BLUE LINK INTERNATIONAL CZ	Czech Rep.	Passenger	100	100
BLUE LINK INTERNATIONAL MAURITIUS	Mauritius	Passenger	100	100
BLUE CONNECT	Mauritius	Passenger	70	70
HOP! BRIT AIR	France	Passenger	100	100
COBALT GROUND SOLUTIONS LIMITED	United Kingdom	Passenger	99	49

5 Samengevatte financiële informatie

Voor al haar dochterondernemingen die een materieel belang derden hebben, moet een entiteit samengevatte financiële informatie over de dochteronderneming vermelden. Deze samengevatte financiële informatie over de activa, verplichtingen, resultaten en kasstromen van de dochteronderneming met een materieel belang derden omvat bijvoorbeeld vlottende activa, vaste activa, kortlopende verplichtingen, langlopende verplichtingen, opbrengsten, winst of verlies, en het totaal van de gerealiseerde en niet-gerealiseerde resultaten. De toepassingsleidraad van IFRS 12 verduidelijkt dat deze cijfers vóór intragroepseliminaties moeten zijn.

In de onderzochte dataset hebben 39 ondernemingen (78%) een belang derden in de balans. Slechts 12 (31%) daarvan hebben samengevatte financiële informatie opgenomen in de toelichting. Dit wordt voor een groot deel verklaard doordat het belang derden vaak niet materieel is (minder dan 1% van het eigen vermogen). Toch zijn er vier ondernemingen waar het belang derden meer is dan 20% van het eigen vermogen zonder dat deze toelichting wordt gegeven. Anderzijds zijn er twee ondernemingen die wel deze toelichting geven ook al is het belang derden kleiner dan 1% van het eigen vermogen. Zie tabel 3.

Tabel 3 Samengevatte financiële informatie over belang derden

	n	%	n	%
Ondernemingen met een belang derden			39	78%
Informatie opgenomen	12	31%		
Geen informatie	27	69%		
Ondernemingen zonder belang derden			11	22%
Totaal				100%

Een soortgelijke toelichtingseis geldt voor belangen in geassocieerde deelnemingen en joint ventures. In de onderzochte dataset hebben 33 ondernemingen (66%)

Tabel 4 Samengevatte financiële informatie over geassocieerde deelnemingen en joint ventures

	n	%	n	%
Ondernemingen met geassocieerde deelnemingen of joint ventures			33	66%
Informatie op individuele basis	14	42%		
Informatie op individuele basis en overig op collectieve basis	3	9%		
Informatie op collectieve basis	8	24%		
Geen informatie	8	24%		
Ondernemingen zonder geassocieerde deelnemingen of joint ventures			17	34%
Totaal			50	100%

dergelijke belangen. Voor individueel materiële belangen moet de informatie per belang worden vermeld. Het aantal afzonderlijk vermelde belangen varieert meestal tussen 1 en 4, maar extremen zijn Nationale Nederlanden (7) en ArcelorMittal (6). Voor niet-materiële deelnemingen moeten de posten op geaggregeerd niveau worden vermeld. Tabel 4 presenteert hoeveel ondernemingen deze informatie individueel en/of collectief opnemen.

Drie ondernemingen vermelden zowel informatie voor deelnemingen die zelfstandig significant zijn, als geaggregeerde niet-significante deelnemingen. Figuur 5 toont de tabel in de jaarrekening van Sligro. Saillant is dat Sligro deze cijfers ontleent aan de jaarrekeningen van de betreffende deelnemingen. Strikt genomen verlangt IAS 28 dat de equity-methode wordt toegepast op basis van de eigen (IFRS-)grondslagen. Indien de deelneming zelf niet IFRS toepast, moet de investeerder hiervoor de cijfers corrigeren. Gegeven dat de investeerder weliswaar invloed van betekenis heeft, maar geen overheersende zeggenschap (macht), is het denkbaar dat de investeerder niet altijd de informatie kan verkrijgen die nodig is voor het maken van dergelijke correcties. IAS 28 geeft hiervoor echter geen verlichting. IFRS 12 geeft wel de mogelijkheid om deze toelichting te baseren op de gegevens uit de jaarrekening van de deelneming indien de deelneming geen IFRS-jaarrekening opstelt en de opstelling van een dergelijke jaarrekening praktisch niet haalbaar is of ongerechtvaardigde kosten met zich meebrengt. Dit roept dan wel de vraag op hoe men dan kennelijk toch IAS 28 kan toepassen voor de waardering. In het geval van Sligro moet men uitgaan van de jaarrekeningen van het voorgaand boekjaar. Dat wordt waarschijnlijk ingegeven door het feit dat beursgenoteerde ondernemingen eerder hun jaarrekening moeten publiceren (binnen 4 maanden na balansdatum) dan andere Nederlandse ondernemingen (in omstandigheden uiterlijk binnen 13 maanden na balansdatum). Toch zijn andere ondernemingen in de dataset kennelijk wel in staat om IFRS-gebaseerde cijfers van hun deelnemingen te verkrijgen.

6 Gestructureerde entiteiten

Hoewel IFRS 12 samenhangt met IFRS 10 en 11, en IAS 28, komt het begrip gestructureerde entiteit niet voor in die standaarden. Dit begrip wordt in IFRS 12 geïntroduceerd. Een gestructureerde entiteit is in IFRS 12 gedefinieerd als een entiteit die zodanig is opgezet dat stemrechten of vergelijkbare rechten niet de dominante factor zijn bij het bepalen wie zeggenschap uitoefent, zoals bij stemrechten die uitsluitend met administratieve taken verband houden en waarbij de relevante activiteiten door middel van contractuele overeenkomsten worden aangestuurd (zie ook par. 2).

Het principe of een gestructureerde entiteit moet worden geconsolideerd is niet anders dan bij andere belangen, maar de beoordeling kan praktisch moeilijker zijn. Doordat bij dergelijke belangen vaak sprake is van minder overzichtelijke financiële verhoudingen, verlangt IFRS 12 zowel bij consolidatie als niet-consolidatie een toelichting over de risico's die verbonden zijn aan deze relaties. Daarbij moet met name worden gedacht aan financiële steun die de groep al dan niet verplicht verleent aan dergelijke entiteiten. Deze steun kan in de toekomst de verdeling van resultaten beïnvloeden tussen de groepsaandeelhouders en aandeelhouders van het belang derden, of andere gerechtigden van de veranderlijke opbrengsten, zonder dat dit al uitdrukkelijk uit de balans blijkt.

In de onderzochte dataset zijn vier jaarrekeningen (8%) aangetroffen waarin wordt verwezen naar niet-geconsolideerde gestructureerde entiteiten. Eén is een baggerbedrijf dat op balansdatum kapitaalstortingsverplichtingen had voor belangen in niet-geconsolideerde PPS-vennootschappen. PPS staat voor publiek-private samenwerking, en is een verzamelnaam van verschillende samenwerkingsverbanden tussen de overheid en de markt. Er is een opdrachtgever-opdrachtnemer relatie, maar de langere contractduur zorgt ervoor dat beide partijen dermate intensief samenwerken dat control niet altijd direct uit de formele stemrechten blijkt. Drie (6%) zijn financiële instellingen. Aegon en Delta Lloyd vatten de veelheid van non-consolidated structured entities (bij Aegon meer dan tweeduizend) samen in tabellen waaruit de maximale verliezen blijken, gerangschikt naar type en achterstelling van het instrument waarmee het belang wordt gehouden. Enerzijds gebruiken beide dezelfde categorieën qua achterstelling, hetgeen duidt op een harmonisatie binnen deze bedrijfstak. Anderzijds betreft het zeer technische informatie zodat de begrijpelijkheid en vergelijkbaarheid niet zondermeer gewaarborgd is. Bij ING betreft het verkochte hypotheekleningen. De toelichting is niet veel meer dan een korte beschrijving van de blijvende betrokkenheid bij de kopende special purpose entity, met een vermelding van de reële waarden van hieraan verbonden derivaten.

Soms wordt bij de consolidatiekring gerefereerd aan gestructureerde entiteiten die wel worden geconsolideerd. Meestal lijkt dat slechts een vermelding als 'boiler plate text', dus dat er feitelijk geen gestructureerde entiteiten zijn. Nationale Nederlanden Groep gaat echter wel uitgebreid in op de aard van geconsolideerde gestructureerde entiteiten, verdeeld naar activiteit.

Hoewel wij erkennen dat het in beeld brengen van deze materie naar zijn aard complex is, en een afweging van detaillering en hoofdlijnen vergt, vinden wij in geen van de gevonden voorbeelden een aansprekende 'best

Figuur 5 Samengevate financiële informatie zowel individueel als collectief: Sligro, jaarverslag 2014, p. 131

De samengevate financiële gegevens van de geassocieerde deelnemingen, uitgaande van een 100% belang, volgens hun laatst bekende jaarrekening (derhalve 2013, respectievelijk 2012):

(x € miljoen)	Spar Holding B.V.		Overige geassocieerde deelnemingen	
	2014	2013	2014	2013
Activa	75	78	65	64
Verplichtingen	40	40	57	54
Eigen vermogen	35	38	8	10
Omzet	454	475	827	647
Winst	6	7	0	2

practice'. Hier is naar onze mening dus ruimte voor verbetering van de verslaggevingspraktijk.

7 Conclusies

Onder IFRS 10 is het control-begrip aangescherpt en zijn nieuwe definities opgenomen. Door het integreren van zowel zeggenschap als 'risks and rewards' in de afbakening van de consolidatiekring, zijn naar onze mening de principes meer onderling consistent. Daar staat tegenover dat door de omvangrijke application guidance de toepassing soms toch 'rule-based' kan overkomen.

Uit het onderzoek naar 50 beursgenoteerde ondernemingen blijkt dat 33 ondernemingen in 2014 zijn overstapt, terwijl 16 ondernemingen reeds in 2013 IFRS 10 hebben geïmplementeerd. De reden van de EU om vanwege de complexiteit van de nieuwe standaarden de verplichte invoering een jaar uit te stellen, blijkt dus niet voor alle ondernemingen relevant te zijn. In één jaarrekening is geen informatie aangetroffen met betrekking tot de overgang op de nieuwe voorschriften. De gevolgen van IFRS 10 voor de consolidatiekring en het getoonde vermogen en resultaat blijken, met uitzondering van één jaarrekening, te ontbreken of zijn niet materieel. Een van de doelstellingen van IFRS 10 is om de definitie van de consolidatiekring meer consistent te maken zonder belangrijke inhoudelijke wijzigingen. In het licht van die doelstelling is naar onze mening deze uitkomst verklaarbaar.

Opmerkelijk is dat bij de overgang op IFRS 10 de bewoordingen voor het vaststellen van de consolidatiekring in een aantal gevallen niet zijn aangepast en de omschrijvingen nog steeds op de oude voorschriften zijn gebaseerd. De Nederlandse wet- en regelgeving is grotendeels gebaseerd op voorgaande IFRS-regelgeving (IAS 27) en de verwachting is dat ook dan bij een mogelijke overgang naar IFRS 10 de invloed op de consolidatiekring beperkt zal zijn.

IFRS 12 verlangt meer informatie over de interne structuur van de groep. Meestal gaat deze informatie niet verder dan een lijst van (belangrijke) dochterondernemingen. Informatie waaruit de onderlinge verhoudingen blijken is zeldzaam. In de dataset zijn nauwelijks verwijzingen te vinden naar geconsolideerde gestructureerde entiteiten. Doordat IFRS 12 weinig uitleg geeft over de doelstelling van deze informatieverschaffing, vermoeden wij dat opstellers moeite hebben met het vinden van een passende invulling van de bepaling.

Ten opzichte van de voorgaande regelgeving, gaat IFRS 12 uitgebreid in op minderheidsbelangen. Deze post komt bij de meerderheid van de onderzochte ondernemingen voor, maar is qua omvang vaak niet erg materieel. Samengevatte financiële informatie wordt maar in beperkte mate gegeven, hetgeen niet altijd met een gebrek aan materialiteit is te verklaren.

IFRS 10 benadrukt dat control niet altijd uitsluitend door stemrechten op aandelen wordt bepaald. Daarbij introduceert IFRS 10 nieuwe begrippen zoals de facto control en protective rights. Bij een beperkt aantal ondernemingen blijken er dochterondernemingen te zijn waarin het aandelenbelang kleiner is dan 50%. In geen

van die gevallen wordt echter toegelicht op welke gronden er dan toch control bestaat.

Voor niet-geconsolideerde deelnemingen wordt vaker samengevatte financiële informatie opgenomen. In ongeveer de helft van de gevallen zelfs voor individuele deelnemingen.

Niet-geconsolideerde gestructureerde entiteiten komen maar weinig voor. Daar waar uitgebreide informatie wordt gegeven, is dit vrij technisch van aard. Hier zien wij ruimte voor verbetering om overzichtelijker inzicht te geven in de risico's rond dergelijke belangen. ■

Prof. dr. J.M.J. Blommaert is hoogleraar Financial Accounting aan de Universiteit van Tilburg / Tias School for Business and Society en verbonden aan Bureau Vaktechniek van BDO.

Dr. B. Kamp RA is Hoofd Financiële verslaggeving bij Bureau Vaktechniek van BDO.

Noten

■ Sale or Contribution of Assets between an Investor and its Associate or Joint Venture (Amendments to IFRS 10 and IAS 28). In au-

gustus 2015 heeft de IASB de ingangsdatum van deze wijziging voor onbepaalde tijd uitgesteld.

■ Gestructureerde entiteiten werden voorheen aangeduid als 'Special purpose entities'.

Literatuur

■ EY (2015). EY Handboek jaarrekening 2015, Toepassing van de Nederlandse wet- en regelgeving en IFRS. Ernst en Young Accountants.

■ Feijter, R. de, & Tas, L.G. van der (2015). Invloed invoering IFRS 11 Joint Arrangements. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 89(12); dit themanummer.

■ International Accounting Standards Board. International Financial Reporting Standards 2014.

Bijlage: Ondernemingen waarvan de jaarrekening over 2014 is onderzocht.

AEX	AMX
Aalberts	Air France-KLM
Aegon	Aperam
Ahold	Arcadis
Akzo Nobel	ASMI
Altice	BAM
ArcelorMittal	BESI
ASML	Binck
Boskalis	Brunel
Delta Lloyd	Corbion

AEX	AMX
DSM	Eurocommercial prop.
Gemalto	Fagron
Heineken	Fugro
ING	Galapagos
KPN	IMCD
NN Group	Imtech
OCI	Nieuwe Steen Inv.
Philips	PostNL
Randstad	SBM Offshore
Reed Elsevier	Sligro
Royal Dutch Shell A	Ten Cate
TNT Express	TKH
Unibail-Rodamco	TomTom
Unilever Cert.	USG
Vopak	VastNed Retail
Wolters Kluwer	Wereldhave